

B. Dmytryshyn, O. Shyshak. Some aspects of psychological approach to bronchial asthma in children. Bronchial asthma takes leading place among the diseases of the respiratory system and remains one of the most important medical and social problems. For the last years all over the world, including Ukraine as well, tendency of increasing asthma diseases in children, shifting to earlier age and heavier disease flow took place.

This article is dedicated to the problem of psychological pathogenetic factors of asthma in children. Based on the analysis of psychoanalytic theoretic texts and published psychotherapeutic cases, psychodynamic description of child's experience is done, which includes innerpsychic conflicts, narcissistic regulation, object relations and character defenses. Authors determine key options in the psychological portrait of a child with bronchial asthma, such as conflict of dependency in relation to the object, narcissistic vulnerability and disregulation in situation of object's emphatic failure, limited inner space for emotions, self-reflection and introspection, separation anxiety and fear of losing good (emotionally available) object, suppression of aggression, general background experiences of depression. The psychological analysis of situations which can trigger bronchospasm is done. Authors also present results of an empirical study of 40 children diagnosed with asthma, which indirectly confirm these psychodynamic factors. Focus of psychotherapeutic intervention is formulated in the complex treatment strategy, as well.

Key-words: Asthma, depending conflict, narcissistic vulnerability, emotional self-regulation, object relations.

Отримано: 22.02.2015 р.

УДК.159.922.73:159.942.53

Н.С. Дмитріюк

ПРОБЛЕМА ТРИВОЖНОСТІ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ: ДЕЯКІ ЕМПІРИЧНІ КОРЕЛЯТИ ТА ІНДИКАТОРИ

Н.С. Дмитріюк. Проблема тривожності у старших дошкільників: деякі емпіричні кореляти та індикатори. У статті представлені результати емпіричного дослідження особливостей тривожності у психічному розвитку дітей старшого дошкільного віку. Деталізовано психологічний зміст прояву рівнів тривожності у досліджуваних дошкільників, окреслено їх якісні характеристики. Встановлено що для оптимального психічного розвитку особистості дитини подолання тривожності має вирішальне значення впродовж усього подальшого її розвитку.

Ключові слова: тривожність, рівні тривожності, емоції, психічний розвиток, старший дошкільний вік.

Н.С. Дмитріюк. Проблема тривожності у старших дошкільників: некоторые эмпирические корреляты и индикаторы. В статье представлены результаты эмпирического исследования особенностей тривожности в психическом развитии детей старшего дошкольного возраста. Детализировано психологическое содержание уровней проявления тривож-

ности у исследуемых дошкольников, определены их качественные характеристики. Установлено, что для оптимального психического развития личности ребенка преодоления тревожности имеет решающее значение на протяжении всего последующего ее развития.

***Ключевые слова:** тревожность, уровни тревожности, эмоции, психическое развитие, старший дошкольный возраст.*

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасній психології проблема емоційного розвитку особистості належить до найскладніших та найактуальніших. Особлива увага науковців зосереджена на вивченні емоцій як фундаментальної сфери психічного розвитку людини, як базису її духовного життя, як інтимно-сутнісного пласту психіки. Сьогодні емоційна сфера особистості стає предметом серйозних теоретичних обговорень (В.П.Зінченко, А.Б.-Орлов, С.Д.Смірнов, В.І.Слободчиков та інші).

Дошкільний вік – найважливіший етап у розвитку дитини. Це період долучення до загальнолюдських цінностей, час встановлення перших взаємин з людьми. Провідну роль у психічному розвитку дошкільника відіграє емоційна сфера. Емоції "зв'язують" вищі форми психіки людини та її внутрішнє "середовище". Будь-яка діяльність супроводжується емоціями, які визначають ефективність цієї діяльності. Водночас в умовах нестабільного сьогодення з його соціально-економічними негараздами, невпевненістю в завтрашньому дні, ростом насилля у суспільстві, все частіше розвиток дитини супроводжується негативними переживаннями, перш за все, високою тривожністю, що дегармонізує становлення особистості.

Вирішення цього загального завдання реалізується через формування духовно та фізичноздорової людини. У зв'язку з цим в психолого-педагогічній науці і практиці особливу актуальність мають прикладні експериментальні дослідження, спрямовані на подолання негативних явищ, які супроводжують психічний розвиток особистості.

Мета наукового пошуку полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальному вивченні впливу рівня тривожності дітей старшого дошкільного віку на їх психічний розвиток.

Для досягнення поставленої мети нами були висунуті наступні завдання:

- виявити психологічні особливості прояву тривожності у дітей старшого дошкільного віку
- з'ясувати специфіку взаємозв'язку психічного розвитку старших дошкільників та проявів тривожності в умовах особистісного зростання та розвитку.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Дослідження емоційного розвитку у дітей дошкільного віку проводили вітчизняні психологи, а саме: Л.Виготський, З.Карпенко, О.Ковальов, О.Кононко, В.Крутець-

кий, Г.Люблінська, В.Мухіна та ін. Окремі аспекти означеної проблеми розглядалися педагогами (А.Кошелєва, Н.Кряжева та ін.), методистами (Ю.Коврижних, Г. Смольнікова та ін.).

У психолого-педагогічних вимірах феномен тривожності дітей старшого дошкільного віку розглядається в широкому контексті, зокрема у вивченні таких його чинників, як соціальна ситуація розвитку дитини, особливості сімейних стосунків та взаємодія педагогів з дітьми в процесі виконання різних видів діяльності (Абрамова Г. С., Ананьєв М. І., Дусавицький О. К., Дубровіна І. В., Овчарова Р. В., Прихожан А. М., Співаківська А. С.). Серед сучасних підходів, як свідчать спеціальні експериментальні дослідження, найбільш поширеними явищами є тривожність і страхи у дітей (І. В. Дубровіна, В. І. Гарбузов, А. І. Захаров, Е. Б. Ковальова та інші). Вирішення такого завдання реалізується через формування духовно та фізично здорової особистості. У зв'язку з цим у психологічній науці і практиці особливу актуальність мають прикладні експериментальні дослідження, спрямовані на подолання негативних явищ, які супроводжують розвиток особистості.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих наукових результатів. Розвиток дитини тісно взаємопов'язаний зі світом її почуттів та переживань. Емоції, з одного боку, є "індикатором" стану дитини, а з іншого – суттєво впливають на її пізнавальні процеси та поведінку, визначаючи спрямованість уваги, особливості сприймання оточуючого світу, логіку суджень.

Спостереження за дітьми дозволяють припустити, що найчастіше гармонійному розвитку дитини перешкоджає емоційна нестабільність, емоційні порушення, тривожність. Дитина пізнає навколишній світ і здійснює це не відокремлено і безпристрасно. Вона переживає те, що з нею відбувається, формуючи своє особливе ставлення до зовнішнього світу, обираючи одні види діяльності і ситуації і нехтуючи іншими.

Проблема тривожності займає особливе місце у сучасному науковому вимірі. Вона є "центральною проблемою сучасної цивілізації" (Р.Мей, 1950, Є.Єріксон, 1950), найважливішою характеристикою нашого часу: їй надається значення основного "життєвого переживання сучасності" (Ф.Готвалд, В.Ховланд, 1992). Тривожність є основою цілого ряду психологічних труднощів дитинства, порушень розвитку та поведінки дитини і підлітка (наприклад, деліквентність та аддиктивна поведінка) [5].

Тривогу як емоційний стан і як ситуативну чи особистісну рису, яка виникає у процесі адаптації до середовища та виконання різних видів діяльності, вивчали Ю.А.Александровський, Ф.Д.Горбов, А.Б.Леонова, Я.Рейковський, К.О.Сантросян, Ю.Л.Ханін, Х.Хекхаузен. У деяких дослідженнях тривожність розглядається як реакція на соціальні впливи при певних

індивідуальних психофізіологічних особливостях (Г.Айзенк, В.Р.Кисловська, М. Ландерс, Н.Є.Лисенко, Н.Д.Левітов, М.Махоні, В.С.Мерлін, Ч.Д.Спілбергер), а також як така, що може виникати при різних психосоматичних захворюваннях (В.М.Мясищев, Є.І.Соколов та ін.). Вплив самооцінки та рівня домагань на розвиток тривожності вивчали Л.В.Бороздіна, Н.І.Насенко, А.М.Прихожан, О.Т.Соколова.

Вивчалися питання впливу на виникнення, розвиток і закріплення тривожності в реальних умовах спільної діяльності, які проявляються в міжособистісній, внутрішньогруповій та міжгруповій взаємодії (Г.С.Абрамова, 1995; М.І.Буянов, 1988; І.В.Дубровіна, 1991; С. Spilberger, 1985; Ю.Л.Ханін, 1991).

На думку А.М.Прихожан, тривога – це емоційний стан, а тривожність – емоційно-особистісне утворення, що містить когнітивний, емоційний і операційний аспекти. На думку А.М. Прихожан, деякий рівень тривожності у нормі притаманний для всіх людей і є необхідним для оптимального пристосування особистості до оціуму. Відповідно, тривожність може мати як конструктивний (мобілізуюча, ситуативна тривожність), так і деструктивний (дезорганізуюча особистісна тривожність) характер. Наявність тривожності як стійкого утворення – свідчення порушень в особистісному розвитку. Така тривожність перешкоджає гармонійному психічному розвитку особистості, її діяльності та спілкуванню [5].

Тривожність – це індивідуальна психологічна особливість, яка виявляється у схильності людини до частих та інтенсивних переживань стану тривоги[4]. Тривога – емоційний стан, який виникає в ситуаціях невизначеної небезпеки, який супроводжується очікуванням невдач у соціальній взаємодії та несприятливим розвитком подій. Тривога і тривожність тісно взаємозв'язані зі стресом. З одного боку, негативні емоції є симптомами стресу. З іншого, рівень тривожності визначає індивідуальну чутливість до стресу [8].

Доведено, що тривожність негативно впливає не лише на емоційний розвиток та самопочуття особистості, а й у подальшому порушує функціональні можливості психіки. Спостерігається деструкція і гальмування психічного розвитку особистості. "Хронічна тривога" здебільшого перетворюється на патопсихологічні розлади. Тому значна кількість тривожних дітей мають проблеми зі здоров'ям [1].

Тривожність виступає як неконструктивна, яка викликає стан паніки, зневіри. Дитина починає сумніватися у своїх здібностях і силах. Але тривога, дезорганізує не тільки навчальну діяльність, вона починає руйнувати особистісні структури. Тому знання причин виникнення підвищеної тривожності, приведе до створення й своєчасного проведення корекційно-розвиваючої роботи, сприятиме зниженню тривожності, формуванню гармонійного емоційного розвитку у дітей старшого дошкільного віку.

У дослідженні проблеми тривожності дітей старшого дошкільного віку взяли участь 60 дошкільників у віці п'яти – шести років.

Ми використали такий комплекс методів дослідження: аналіз, систематизація та узагальнення психолого-педагогічної наукової літератури; психолого-педагогічний експеримент (констатуючий); психодіагностичні методики ("Вибери потрібне обличчя" (Р.Темл, М.Доркі, В.Амен), проєктивна методика для діагностики тривожності (А.М.Прихожан), методика Р.Сірса для діагностики тривожності); статистичні методи обробки отриманих даних.

Для більш повного бачення рівнів прояву тривожності в емоційному розвитку старших дошкільників розглянемо отримані діагностичні дані за результатами методики "Вибери потрібне обличчя".

В цілому, у дослідженні впливу тривожності на психічний розвиток дітей старшого дошкільного віку ми виділяємо за домінують переживань високий рівень тривожності або низький. У загальному вигляді характеристики рівнів тривожності відображаються у такому ракурсі:

- відсутній прояв тривожності – піднесеність настрою, прагнення до дії, доброзичливість у взаєминах з іншими; при підвищеній активності настрою можлива надмірна збудливість;

- яскраво виражений прояв тривожності – стан незадоволення, тривожності, пасивності, втрата інтересу до діяльності.

У ході дослідження було виявлено, що адекватність ідентифікації індивідуальних особливостей прояву тривожності у дітей не завжди відповідає позитивній та негативній домінують емоційних переживань. Іншими словами, такі характеристики є псеводинамічними. Адже при більш детальному вивченні цих явищ в процесі бесід з дітьми, спостереженні за ними та безпосередній індивідуальній психодіагностичній роботі ми звернули увагу на те, що у досліджуваних спостерігається спокійна, помірна вираженість тривожності з незначними рівномірними коливаннями пасивності та активності у діях, відсутності конфліктності.

У зв'язку з цим ми вважаємо, що більш об'єктивною характеристикою особливостей тривожності дітей старшого дошкільного віку буде являти собою тривожність у наступній сукупності переживань за такими індивідуальними домінують: відсутня виражена тривожність (низька), яскравий прояв тривожності (висока) та нейтральна або помірна тривожність (середня).

Отримані дані прояву тривожності у статистичній сукупності показують, що у більшості дітей дошкільного віку, картина їх проявів є неоднорідною. Яскраво виражений прояв тривожності, що створює позитивне або негативне емоційне тло життєдіяльності супроводжується максимальною частотою балів – 14. Специфіка слабкого вираження та незначні прояви домінування тривожності у дітей свідчать про мінімальну частоту проявів і відповідають кількісному показнику – 1. Так, прояви низької

тривожності спостерігаються в двох дітей, що відповідає частоті балів – 11. Яскраві прояви високої тривожності спостерігаються у 26 -х дітей, що відповідає частоті випадків – 8, 9, 10, 11, 12, 14.

Середній рівень тривожності спостерігається у 32-х дітей і відповідають однаковій кількості балів (висока та низька тривожність – 7). Показники високого та низького рівня тривожності дітей старшого дошкільного віку співставлялися між собою.

Для з'ясування специфіки рівнів прояву тривожності важливо було виявити особливості перебігу низького, середнього та високого рівнів та визначити перевагу того чи іншого прояву тривожності.

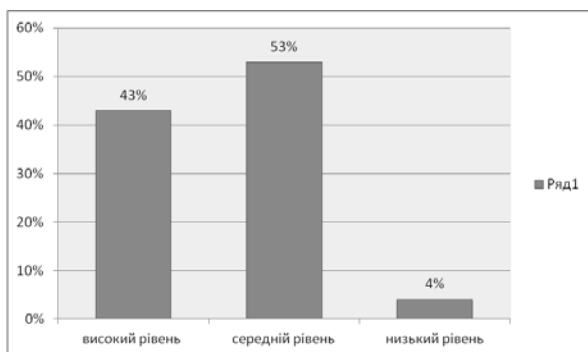

Рис 1. Відсотковий розподіл досліджуваних дітей за показником "Рівень тривожності"

Як видно з рис. 1. у 53% дітей старшого дошкільного віку найбільш виражений середній рівень тривожності, 43% – мають високий рівень тривожності, 4% – низький рівень тривожності. Індивідуальне значення кожного рівня тривожності ми визначали у відповідності до вибору дитиною певної картинки.

Отримані кількісні дані за методикою "Вибери потрібне обличчя" ми співставляли з особливостями прояву тривожності. Значення частоти випадків у досліджуваних були розподілені умовно залежно від типу відповідей, що дозволило нам в цілому по вибірці виділити три типи прояву рівнів тривожності: високий, середній та низькій.

Доповненням слугує якісний аналіз прояву певного рівня тривожності. Рівень високого прояву тривожності у дітей старшого дошкільного віку представлений максимальними показниками від 8-14 балів і становить 30% дітей з низьким або помірним рівнем тривожності та 43,3% з високим рівнем тривожності. А це супроводжується активацією рівнів тривожності і свідчить про специфіку їх яскравого вираження. Так, по-

дальші спостереження за дітьми, які мають низький або помірний рівень тривожності показали, що вони є активними як і у навчальній діяльності, так і в ігровій. Їм притаманна адекватна оцінка ставлення до себе. Дошкільники з високим рівнем тривожності, характеризуються яскравими зовнішніми проявами суму, агресії, тривожності, прояву яких ми пояснюємо підвищеною збудливістю дитини, що може бути зумовлено тривалою адаптацією, яка проявляється у стомленості, поганому самопочутті і свідчить про проблеми емоційного розвитку таких дітей. Вони потребують особливої уваги з боку батьків та педагогів.

Середній рівень тривожності включає вибори дитини, які коливаються в межах від 3-7 балів і становить 63,3% дітей, що дали позитивну відповідь на запитання та 56,7% дітей з негативним ставленням до ситуацій.

Низький рівень тривожності у дітей включає незначну кількість виборів, що становить 6,7% дітей з позитивним реагуванням на запропоновані картинки і жодного на негативну відповідь. А це означає, що у дітей з низьким рівнем тривожності яскраво виражена радість, задоволення.

Результати проведеного дослідження показали, що загальна тенденція прояву тривожності у дітей старшого дошкільного віку характеризується перевагою середнього рівня. Одночасно ми виявили актуалізацію високого рівня тривожності у дітей старшого дошкільного віку, яка на нашу думку, може бути обумовлена причинами неправильного педагогічного впливу дорослих, недостатністю уваги до дитини, ігноруванням або не розумінням емоційних проявів дитини.

Розглянемо отримані діагностичні дані за результатами методики діагностики тривожності, яка розроблена А.М.Прихожан на основі методики В.Амена та Н.Ренісона.

Представлені прояви тривожності у статистичній сукупності свідчать, що у більшості дітей старшого дошкільного віку спостерігається прояв низького рівня тривожності.

Як видно з рис. 2. у 43% дітей спостерігається низький рівень тривожності. У 33% дітей виявлена тенденція до домінування у них високого рівня тривожності. Менше виявилось дітей з перевагою середнього рівня тривожності (23%). Індивідуальне значення кожного рівня тривожності ми визначали у відповідності до вибору дитиною певної картинки. Показником слугувала сума обох значень позитивних та негативних виборів.

Значення частоти випадків у досліджуваних були розподілені умовно залежно від типу відповідей, що дозволило нам в цілому по вибірці виділити три типи рівнів прояву тривожності: високий, середній, низький.

Доповненням слугує якісний аналіз прояву рівнів тривожності у дітей. Тип високого прояву представлений максимальним показником від

7 до 11 балів і становить 73,4% дітей з позитивним показником виборів та 23,3% – з негативним показником виборів.

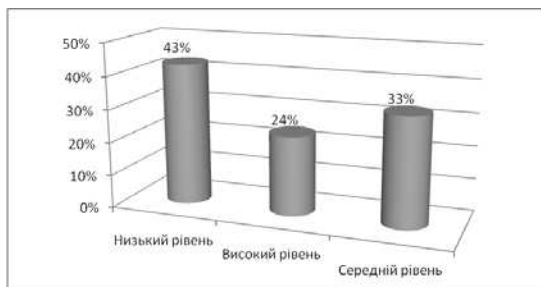

Рис. 2. Відсотковий розподіл досліджуваних дітей за показником "Рівень тривожності"

Результати проведеного дослідження показали, що загальна тенденція прояву тривожності у дітей старшого дошкільного віку характеризується перевагою слабого рівня тривожності, що сприяє позитивному емоційному розвитку дитини. Одночасно ми виявили актуалізацію високого рівня тривожності, яка на нашу думку може бути обумовлена причинами неправильного виховання дитини з боку дорослих, недостатньою увагою до цієї дитини, а саме до її емоційних проявів, соціальних ситуацій. Це породжує загальну установку на невпевненість у собі та призводить до виникнення тривожності та емоційних розладів.

За результатами проведеної нами методики діагностики тривожності Р.Сірса ми отримали наступні показники (рис. 3).

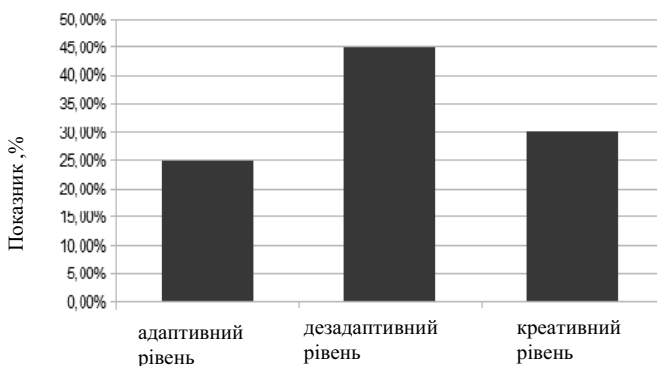

Рис. 3. Рівні психічного розвитку

Результати показали, що 30 % старших дошкільників адаптовані до середовища, вони активні і характеризуються творчим ставленням до дійсності (креативний рівень психічного розвитку), 25 % дітей адаптовані до соціуму, але проявляють ознаки тривожності (адаптивний рівень психічного розвитку) та у 45% дітей старшого дошкільного віку підвищена тривожність, прагнення повністю відповідати бажанням оточуючих, або, навпаки, підкорити оточуючих своїм бажанням (дезадаптивний рівень емоційного розвитку).

За результатами кореляційного аналізу, який був здійснений між методиками "Вибери потрібне обличчя" (Р.Темл, М.Доркі, В.Амен), тривожність (М.Прихожан) та методика тривожності за ознаками Р.Сірса, було виявлено такі зв'язки між шкалами (табл. 3).

Методика "Вибери потрібне обличчя" за Р.Темлом, М.Доркі, В.Аменом тісно корелює з методикою тривожності Прихожана (0,36) та методикою тривожності за ознаками Р.Сірса (0,40), де $p > 0,05$. Отримані дані свідчать про доцільність проводити дані дослідження одночасно і поєднувати результати між собою.

Отже, виявлення та подолання особистісної тривожності в психічному розвитку старшого дошкільника має вирішальне значення для оптимального розвитку і формування емоційної сфери особистості дитини не лише на даному віковому етапі, а й впродовж усього подальшого її розвитку.

Висновки. Отриманий аналіз даних, що був здійснений на основі тесту "Вибери потрібне обличчя" (Р.Темл, М.Доркі, В.Амен), проєктивної методики на визначення рівня тривожності (А. Прихожан), методики тривожності за ознаками Р.Сірса, дозволили визначити рівні та показники впливу тривожності на психічний розвиток дошкільника, на основі уточнених та систематизованих критеріїв їх розрізнення: високий рівень – дитина не здатна адаптуватися до подразника, знизити рівень його значущості, тому майже завжди переживає фрустрацію і відчуває страх, агресію чи апатію (в залежності від індивідуально-типологічних особливостей); середній рівень – часто не здатна адаптуватися і тому переживає незадоволення та відчуває хвилювання, напругу, роздратування; низький рівень – інколи відчуває незадоволення та емоційний дискомфорт, але здатна адаптуватися до подразника.

Загальна тенденція прояву тривожності у дітей старшого дошкільного віку характеризується перевагою низького рівня тривожності, що сприяє позитивному психічному розвитку дитини. Одночасно ми виявили актуалізацію високого рівня тривожності (10%), що є ознакою проблем в емоційному розвитку таких дошкільників.

Результати за методикою Р.Сірса свідчать, що 30 % дітей адаптовані до середовища, вони активні і характеризуються творчим ставленням до

дійсності (креативний рівень емоційного розвитку), 25 % дітей старшого дошкільного віку адаптовані до соціуму, але проявляють ознаки тривожності (адаптивний рівень емоційного розвитку) та у 45 % старших дошкільників підвищена тривожність, прагнення повністю відповідати бажанням оточуючих, або, навпаки, підкорити оточуючих своїм бажанням (деадаптивний рівень емоційного розвитку).

Умови подолання тривожності в психічному розвитку пов'язані з необхідністю обмеження негативної дії факторів, що її зумовлюють. До них належить створення психологічних та педагогічних умов: індивідуальний підхід у навчанні та вихованні дітей старшого дошкільного віку; самостійність; вироблення критеріїв особистісного успіху; розвиток мотиву компетентності та ін.; міжособистісна взаємодія (культивування доброзичливості; взаємодопомоги, взаємоповаги у стосунках з іншими).

Подальші перспективи дослідження цієї проблеми ми вбачаємо у більш ґрунтовному аналізі проблеми тривожності в системі міжособистісних та сімейних стосунків, у визначенні конкретного впливу тих факторів, які провокують виникнення і закріплення тривожності саме в цих сферах життєдіяльності дитини старшого дошкільного віку.

Список використаних джерел

1. Дружинин В.Н. Психология / В.Н. Дружинин – СПб.: Питер, 2009. – 608 с.
2. Киричук О.В. Основи психології: Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.pidruchniki.ws/14360106/psihologiya/vchitel_uchen
3. Майданюк О.О. Взаємозв'язок конформності та особистісної тривожності / О.О.Майданюк //Актуальні проблеми сучасної психології. – 2008. – С. 178-181.
4. Петровский А.В., Ярошевский М.Г. Психология. Словарь, – 2-е изд. – и доп. / А.В.Петровский, М.Г.Ярошевский. – М.; Политиз. 1990 – 449 с.
5. Прихожан А.М. Причины, профилактика и преодоление тревожности / А.М.Прихожан // Психологическая наука и образование. – 1998. – № 2. – С.12-22.
6. Хорні К. Невротическая личность нашего времени / К.Хорні. – СПб., Питер, 2008. – 224 с.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Druzhynyn V.N. Psykholohyya / V.N. Druzhynyn – SPB.:Pyter, 2009. – 608 s.
2. Kyrychuk O.V. Osnovy psykholohiyi: Elektronnyy resurs. – Rezhym dostupu: http://www.pidruchniki.ws/14360106/psihologiya/vchitel_uchen

3. Maydanyuk O.O. Vzayemozvyazok konformnosti ta osobystisnoyi tryvozhnosti / O.O.Maydanyuk // Aktual'ni problemy suchasnoyi psykholohiyi. – 2008. – S. 178-181.

4. Petrovskyy A.V., Yaroshevskyy M.H. Psykholohyya. Slovar', – 2-e yzd. – y dop. / A.V.Petrovskyy, M.H.Yaroshevskyy. – M.; Polytyz. 1990 – 449s.

5. Prykhozhan A.M. Prychyny, profylaktyka y preodoleny trevozhnosti / A.M.Prykhozhan // Psykholohycheskaya nauka y obrazovanye. – 1998. – # 2. – S.12-22.

6. Khorni K. Nevrotycheskaya lychnost' nasheho vremeny / K.Khorni. – SPB., Pyter, 2008. – 224 s.

N.S. Dmytriyuk. The problem of anxiety in the senior preschool age: some empirical correlations and indicators. *The article is focused on the problem of anxiety and its manifestation in the senior preschool age.*

The specificity of anxiety levels manifestation is clarified. Anxiety features of the low, medium and high levels are opened up. Advantages of anxiety levels are defined.

Criteria for distinguishing levels of anxiety were clarified and codified: a high level – the child is not able to adapt to the stimulus, reduce its significance, because almost always experiencing frustration and feeling fear, aggression or apathy (depending on individual typological characteristics); average – the child is often not able to adapt and therefore experience dissatisfaction and feel excitement, tension, irritation; low – sometimes feels dissatisfaction and emotional discomfort, but is able to adapt to the stimulus.

Results of the study revealed a general trend of anxiety manifestation in preschool age, which is characterized by low levels of anxiety advantage that promotes positive mental development. At the same time a high level of anxiety is actualized (10% children), it is a sign to be a problem for the mental development of preschool children.

It is proved that identifying and overcoming personal anxiety for older preschoolers mental development is crucial for optimal development and formation of affection within the child not only at this age stage, but also throughout the subsequent development.

It was determined that the conditions to overcome anxiety in mental development are associated with the need to limit the negative impact of factors that cause it. It is noted they include creating psychological and pedagogical conditions, individual approach to training and educating preschool children; independence; develop criteria for personal success; motive competence development, etc.; interpersonal interaction (cultivating goodwill, mutual respect in relationships with others).

Key-words: *anxiety, level of anxiety, emotions, mental development, the senior preschool age.*

Отримано: 10.03.2015 р.